

Úkol 18

Ivan M. Jirous: Ochranný dohled (1985), in I. M. J., Magorova summa. Ed. Martin Machovec. Praha: Torst, 1998, s. 559–605; tamtéž 2. vyd. 2007, 3. vyd. in Magorova summa II, 2015, s. 7–53

1. Z Karolínina referátu vyplývá, že mezi křesťanskou pokorou a užíváním vulgarismů je „jistá rozdvojenost“. Jak byste reagovali na námitku, že mezi obojím je možná naopak jistá jednota?

Marie Kolaříková

Myslím, že užívání obhroublých výrazů nestojí v kontrastu s motivy křesťanské pokory, naopak je s nimi v dokonalé jednotě, a to ze dvou důvodů. Za prvé proto, že tyto výrazy nejsou použity k pojmenování něčeho, co křesťanství považuje za svaté, naopak jimi lyrický subjekt referuje ke svým hříchům, k věcem, které dělá, ačkoliv ví, že by neměl, a stydí se za to. Karolína v této části referátu zmiňuje básně „Prosím tě bože pokorně“ a „Tolik hříchů jsem už zas napáchal“, ve kterých slova „ožrat se“ a „svinstvo“ jsou hříchy mluvčího básní. Za druhé pak proto, že tyto výrazy dávají básním, které by jinak mohly působit pateticky, nádech obyčejnosti. Je-li křesťanskou pokorou uvědomování si vlastní nevýjimečnosti, pak se hodí naředit poetičnost básní, těmito hovorovými výrazy.

Vaše odpověď je vynikající. Nemohla byste jen vyjádřit jinak následující úsek: „...pak se hodí naředit poetičnost básní...“? Víte, proč Vás o to prosím?

Karolína Janečková

Mluvčí není stylizován jako věřící se všemi očekávatelnými ctnostmi a návyky. Naopak lyrický subjekt naráží na své morální nedostatky a duchovní cesta je pro něj východiskem ze svízelného životního pocitu. Na jedné straně se tedy projevuje jeho jistým způsobem osobitý a hrubý styl, kterým vyjadřuje onu svízel, na straně druhé pokorný tón a obrat k Bohu, které vyjadřují jeho touhu a víru v možné „vysvobození“. Tato rozdvojenost se tedy schází ve svém zdroji, ve vnitřním prožívání osamoceneného člověka. Názorně to ukazuje báseň zmíněná v Karolínině referátu: *Prosím Tě Bože pokorně / ať neberu nic úkorně / ať nejsem zlý na Julianu / a když se ožeru, ať potom ráno vstanu* / (14), nebo: *Nehty se masu blíží / v úzkosti zaryjí / Proč se nepomodlíš / K Panence Marii?* (36).

Výborně. Nemohla by to na základě příkladů, které volíte, být i odpověď na otázku č. 4? Tedy na to, že smysl pro humor se manifestuje v juxtapozici motivů světa nízkého a vysokého, jako je třeba integrace „vážných“ prvků (Bůh, Panna Marie) do zvukomalebného vyznění rýmu?

Zuzana Hrabánková

Dle mého názoru, a jak je již na světě neodmyslitelně dáno, vše „jde za ruku se vším“. Básně Ivana M. Jirouse jsou především ukázkou určité lidskosti, pokory a víry. Jak již zmiňuje kolegyně Kýčková, víra v Boha a Bůh samotný je v básních velice důležitým motivem, který utváří právě tu lidskost, která z básní tak hlasitě dýchá. Onu lidskost dovytváří ale i právě již zmiňovaný vulgarismus, který k ní neoddělitelně patří. Proto bych víru v Boha a vulgarismy nestavěla přednostně do opozice, ale dalo by se o nich uvažovat jako o částech, které spolu (byť jen třeba úzce) souvisejí a tvoří jistou jednotu.

Výborně, mám jen doplňující otázku k formulaci, tedy k něčemu zdánlivě okrajovému. Nemá závorka v poslední větě správně znít: (byť jen volně)?

Matylda Strnadová

Oba rysy jsou ve sbírce výrazné a nelze je přehlédnout, je tedy nutno zamyslet se nad jejich vztahem. Zajisté existuje mezi pokorou věřícího člověka a užíváním vulgárních termínů pnutí,

„správný“ věřící by se měl vyjadřovat vybraně. Ovšem každý z nás je bytost hříšná a nejlépe lze člověka definovat pomocí věčného boje proti všemu špatnému. Nikdo není dokonalý a jde především o nekončící snahu být dobrý. V tomto kontextu (a dokládá to i Jirousův citát o rouhání, který Karolína zahrнула do svého referátu) je tedy použití vulgarismů a nespisovných termínů spíše zdůrazněním, že ačkoli lyrický subjekt nemůže dostát nárokům své víry, neskonale se snaží a vulgarismy jsou tedy jakýmsi výkřikem hříšníka, který se obrací k Bohu, aby nad ním měl ochranný dohled.

Skvělé. K otázce vizte legendu pod odpovědí u Bány Č.

Cecylia Linková

Karolína dál v referátu píše, že „subjekt si své hříchy pokorně uvědomuje“, možná právě v tom se jednotí křesťanská tematika básní a křesťanská pokora s užíváním vulgarismů, že když si subjekt uvědomuje své neřesti (mezi nimi třeba i užívání vulgarismů), vede to k uvědomění si vlastní nedokonalosti, a tak ke (křesťanské) pokoře. A také jestliže je v básních křesťanský Bůh tradičně Bohem vševědoucím, ale i milosrdným a jestliže lyrický mluvčí věří v takového Boha, nemusí pak před ním nic předstírat, nemusí svůj jazyk uměle upravovat, stylizovat podle recipienta Boha, protože věří, že bude pochopen vždy, třeba i v jazyce vulgárním, a zároveň je třeba užívání vulgarismů aktuálně v těchto básních součástí jeho osobnosti a i tu chce mít před Bohem odhalenou podle pravdy, bez přetvářky.

Výborně. K otázce vizte legendu pod odpovědí u Bány Č.

Karolína Jauernigová

Z hlediska toho, co se křesťanskou pokorou rozumí, je mezi obojím vskutku jistá jednota.

Křesťanská pokora je vlastnost jedince, jenž si je vědom svých nedokonalostí, zná svá provinění a hříchy, nepohrdá ostatními ani se nad nimi nepovyšuje. Pokora nezastírá hříchy, nepřikrášluje. Lyrický subjekt ve sbírce Ochranný dohled si svých hříchů je vědom a „zpovídá“ se Bohu. Bůh se pro něj stává jakýmsi společníkem, k němuž je upřímný. Ve sbírce se rovněž uplatňuje nesobeckost, již pokora rovněž zahrnuje.

Výborně. K otázce vizte legendu pod odpovědí u Bány Č.

Bára Činčurová

S námitkou souhlasím. Sbíрка zobrazuje člověka v duchu křesťanské nauky jako hříšníka, neboť nikdo není bez hříchu; vykresluje jednotlivce i stvořený svět jako nedokonalé. Pokorný lyrický subjekt přijímá tuto nedokonalost, je si vědom své nízkosti – říká např., že byl oceňován „znamením plevných ryb“ (Jirous 1998: 580), nebo se přiznává ke „kořistné“ lásce a líčí ji přinejmenším jako zvláštní, možná nehezkou, slizkou až nežádoucí – polibek a pohlazení přirovnává ke slimákovi na listě, sebe pak k červotoči v oltáři (581). Vulgarismy jsou jedním z prostředků, které umožňují jeho postoj zachytit. Nemá důvod zjemňovat své sdělení, když mluví o opilosti, popisuje ji přímo a syrově, protože si uvědomuje pozemskost svých činů, svou malost v očích Božích. Ve verších „ti druzí zatím / ti svým bližním / perou posraná prostěradla“ (565) pak vulgarismus pomáhá uchopit úskalí materiálního stvoření a amplifikovat pokorný dobrý čin, uvést jej v kontrast se světskou slávou, vedle níž je zdánlivě nepatrný a přehlížený, snad až opovrhovaný.

Vynikající úvaha. Co byste k ní nicméně dodala, když byste si v reakci na svou odpověď měla vyslechnout: No dobře, ale nedalo by se to všechno říct v básních – právě proto, že jsou to BÁSNĚ – bez těch vulgarismů?

2. Jaký účinek pro vyznění básní má výskyt jmen skutečných osob?

Kateřina Staňková

Zmiňování skutečných osob může v básni jednak otevírat prostor intertextovosti, jednak nás zavést do básnickovy „reality“ (slovo jsem uvedla do uvozovek, jelikož sbírka básní žádnou realitu nepředstavuje, jedná se samozřejmě o fikční svět. Básník do něj však zanesl několik pravdivých reálií ze svého života, se kterými se lyrický mluvčí vypořádává). Intertextualita vzniká odkazováním např. na jiné autory, třeba ve verších: „*Ale jak řekl Brecht, začít znovu můžeš i z posledního dechu. A Rilke: A přec je kdos, kdo padání to věčné bez konce něžně drží v rukou svých*“ (str. 49). Tito autoři mohli být Jirousovi myšlenkově blízcí, autor je mohl mít načtené a jejich výroky se pak rozhodl použít ve své vlastní tvorbě. Další kategorii jmen skutečných osob pak tvoří lidé, se kterými se Jirous mohl v reálném životě stýkat (je to třeba jeho žena Juliana, Čuňas a další). Tyto osoby se pak obtiskly do básní, jelikož básníka nějakým způsobem ovlivnily, byly pro něj podstatné. Další osoby, ke kterým se lyrický subjekt obrací nebo o nich mluví, jsou svatí (Panenka Marie, sv. Kryštof aj.). Ti podtrhují a dokreslují ve sbírce podstatnou křesťanskou tematiku, důležitost víry v Boha pro lyrický subjekt.

Píšete „prostor intertextovosti“, „intertextualita vzniká“. Ale co to je (tedy ta „intertextualita“) a jaký je její účinek?

Marie Zoe Jalová

Výskyt jmen skutečných osob přiřazuje básním potenciální kontext, týkající se jednak doby, kdy se básně mohou odehrávat, jednak života básníka. Čtenáře donutí se zamyslet nad tím, zda sám autor tyto osoby skutečně znal, např. v případě Bondyho. Výskyt těchto jmen lze interpretovat také tak, že autor chce odkázat na jejich tvorbu, případně na její vliv na jeho vlastní básně. Poněkud odlišně vyznívají odkazy na výroky Brechta a Rilkeho ke konci básnické sbírky, neboť zde se jedná o očividné parafráze jejich děl. Podobně působí i zmínka o Orwellovi, při níž si čtenář i díky kontextu básně vybaví jeho díla a snadno pochopí autorovu narážku. Výskyt jmen reálných osob staví do nového světla také ostatní jména, jež zaznívají v básních, např. jméno Juliana. Čtenář je nucen přemýšlet, zda se jedná o jméno fiktivní, či zda zde autor autobiograficky odkazuje na skutečnou ženu toho jména.

Zkuste v té myšlence pokračovat: Co je pro vyznění uměleckého textu důležité? Je to rozhodnutí o tom, zda nějaké jméno je fiktivní, anebo zda odkazuje na skutečnou osobu?

3. Cecylia říká, že mluvčí básní Ochranného dohledu „je z aktuálního života zklamaný“, a uvádí k tomu několik příkladů. Lze z nich vyvozovat to zklamání, nebo je to něco jiného?

Anna Pohlová

Nemyslím, že mluvčí je zklamaný ze života, ale spíše z toho, co čtyři roky udělají s mezilidskými (a milostnými) vztahy. Snaží se vyrovnat s citovou propastí, s odloučením a s pocitem, že si Julianna prošla nějakou proměnou – to zmiňuje i Cecylia.

Ve verších „*A není pravda, že jsem sám / jsem jenom osamělý*“ se ukazuje, že mluvčí básně ví, že při něm stojí jeho blízcí, již není izolován ve vězení, ale stále tu nějaká izolace probíhá, dle mého názoru právě ta citová.

Co se týče verše o lásce, který uvádí Cecylia, vidím v něm spíš nějaké uvědomění. Zklamání až jako takový druhotný pocit, který zmírňuje „*au*“ na konci, které kontrastuje s takovým „*vznešeným*“ začátkem básně.

Moc se mi líbí postřeh o citoslovci „au“. Ve Vaší vedlejší větě by ho ovšem bylo možné vnímat jako podmět i předmět. V jakém pádu jste je užila, co jste chtěla říci? Že pocit je zmírněn prostřednictvím toho citoslovce, anebo že to citoslovce zmírňuje pocit?

Karolína Kýčková

Myslím, že mluvčí básní *Ochranného dohledu* je zklamaný hned z několika věcí, které jsou v básních postiženy. Mám tedy názor jako autorka referátu, že zklamání ze života mluvčího má svůj důvod.

Lyrický subjekt se vrátil z vězení, a zatímco se těšil, že znovu uvidí svou rodinu, přírodu kolem a jemu známé věci, je nakonec ze znovunabytého života poměrně zklamáný. Jeden z důvodů tohoto zklamání je vztah subjektu k ženě Julianě, která k němu najednou cítí jisté odcizení, což se projevuje i v jejich intimním životě. Cítí se osaměle. Je zklamán také ze sebe samého. Vypadá to, že si subjekt slíbil, že se bude chovat lépe, nebude pít alkohol, bude si hlídat svůj temperament, změní se. K tomu ale nedochází, své sliby porušuje. V dopisech se mluvčí těší na budoucnost, až bude moct opustit vězení a opět žít „normálně“, ale jeho očekávání byla nejspíš příliš velká, představoval si svůj „nový“ život určitým způsobem a tato představa se nesetkala s realitou. To asi nejvíc zapříčinilo jeho zklamání.

Kde je v textu sbírky pasáž nebo pasáže, které by podporovaly např. tezi, že Juliana k mluvčímu cítí jisté odcizení?

Kristýna Jelínková

Konkrétně příklad „propadá mezi smím a nesmím“ (50) má v kontextu veršů ze stejné básně („Před deseti lety jsem zase začal psát verše | nejvyšší čas abych toho letos nechal“) dle mého názoru zcela jiný význam. Mluvčí není zklamáný, že je situace stále skoro stejná, že se příliš nevyvinula, z jeho veršů vyzařuje rezignace, náběh na podlehnutí strachu, zároveň však přestože je pro něj nejvyšší čas, aby „toho letos nechal“, píše dál. Zklamání není patrné ani z básně Paulu Fortovi (25). Cecylia má sice pravdu, že mluvčí „má pocit, že sám se za dobu věznění nezměnil, manželka však ano,“ to však neříká nic o zklamání jako spíše o tom, že Julianu, ke které se vrací, nezná a nemá rád. V poslední citované básni (38), do níž je pomocí akrostichu zaneseno Julianino jméno, sice „dochází k závěru, že ‚láska navždy není nikdy‘“, to však opět nemusí nutně vyjadřovat zklamání, ale může to znamenat například smutek z vyprchané lásky, bolest apod.

Výborně. Je z hlediska mluvčího „situace stále skoro stejná“?

Adéla Houbová

Jistě se může jednat o zklamání a z uvedených příkladů je dle mého možné ho i vyvodit. Lépe mi ale odpovídá slovo bezradnost, které Cecylia používá o dva řádky dále. Mluvčí jako by se snažil zapadnout do „starých kolejí“, ale nedaří se mu to tak, jak si představoval. Je bezradný, smutný a není si jist, jak dále postupovat, protože ani po roce není všechno takové, jaké si to ve vězení představoval. Zde je patrné i právě to zklamání, ale asi spíše zklamání sám ze sebe. Z toho, že nepředpokládal takový průběh svého návratu a ani nepočítal s možnými komplikacemi. Zklamání nad tím, že nic není tak, jak by si člověk přál.

Výborně, zvláště závěrečná věta. – Kde v textu Ochranného dohledu máme oporu pro větu: „Mluvčí jako by se snažil zapadnout do ‚starých kolejí‘, ale nedaří se mu to tak, jak si představoval“?

4. V jakých rysech Jirousova básnického projevu se nejzřetelněji manifestuje smysl pro humor? Nebo ho v textu sbírky vnímáte jako zanedbatelný?

5. Podíváme-li se do „akademických Dějin české literatury 1945–1989, jaký obraz o básnickém kontextu Jirousova Ochranného dohledu příručka podává?

Tereza Tomková

Příručka uvádí *Ochranný dohled* spolu s *Magorovým Jeruzalémem* a spojuje je se Jirousovou sbírkou *Magorovy labutí písně z osmdesátých let, přičemž „v ní nalezená poetika se pak uplatňuje i v básnických sbírkách následujících“* - tedy i v *Ochranném dohledu*. Tyto sbírky označuje za „hodnotové těžiště“ Jirousovy tvorby.

Ani ona vrcholná poezie nepostrádá znaky jeho předchozí tvorby (parafráze, makaronismy, asonance, neúplné rýmy), avšak navíc v ní nacházíme existenciální, spirituální, až náboženský rozměr a napětí mezi sebevyjádřením undergroundového autora a katolickou náboženskou tradicí.

Výborně. Myslím, že to tlumočíte adekvátně. Neplyne však z takové charakteristiky dojem, že těžiště Jirousovy básnické tvorby bylo rozprostřeno ve všech autorových sbírkách?

Denisa Hyšplerová

Je uváděno, že Jirous ani ve své vrcholné tvorbě neopouštěl neodadaistické a perziflážní prvky, které tvořily základy jeho starší poezie. Charakteristickým rysem pro pozdější Jirousovu tvorbu je cesta od „barbarského“ undergroundu ke „katolické básnické tradici“. Prožitky z vězení se promítly do jeho poezie, která dostala spirituální až náboženský rozměr. Tyto náboženské a duchovní hodnoty představovaly pro autora způsob, jak si ve vězeňských podmínkách zachovat „lidskou integritu“. Podobné motivy obsahují i *Labutí písně* (1985), ve kterých je důležitým prvkem spor s básníkem, světem a Bohem. Ivan Martin Jirous díky své poezii sblížil poetiku undergroundu s poetikou moderní české katolické literatury (Jakub Deml, Bohuslav Reynek).

Výborně. Neshledáváte v Jirousově „vězeňské“ a postvězeňské tvorbě (tedy i v Ochranném dohledu) stále prvky undergroundové poetiky?

Adéla Bílková

Klade ho vedle básnických sbírek *Magorův Jeruzálem* a *Magorovy labutí písně*, ve kterých se podle Dějin nalézá stejná poetika a zároveň se jedná o vězeňskou lyriku. Nachází se v nich napětí mezi „barbarským“ sebevyjádřením a katolickou básnickou tradicí. Dále příručka uvádí, že jeho tvorba prožitkem vězení získala existenciální hloubku a spirituální rozměr. Sbírký totiž nejsou jen svědectvím o vězeňském životě, ale i zpovědí člověka, který si skrze duchovní hodnoty snaží zachovat lidskou integritu. Příručka od této vrcholné poezie vzniklé ve vězení odděluje tři první Jirousovy samizdatové sbírky, které jsou provokativní a hravé a přibližují se poezii Pánkové nebo Stankovičově.

Výborně. Uvědomuji si, že na následující odpověď by bylo třeba Jirousovu básnickou tvorbu prostudovat podrobněji (a na to bohužel nemáme pro potřeby semináře čas), ale z toho, jak Jirousovu tvorbu pravděpodobně znáte-neznáte, a vzhledem k tomu, co říkají Dějiny, akceptovala byste, že před těmito sbírkami Jirousova poezie „existenciální hloubku a spirituální rozměr“ neměla?